

ליהודים היתה אורה זו תורה, מה ענין תורה בימי אחשורוש.

ואפשר לי לומר במה ששמעתי ממורי הרב זלה"ה משם החכם השלם כמהר"ר יוסף טיטאצק זלה"ה דפירש פסוקי המגילה בכללותה בקיצור נמרץ, כי הנה צריך להבין מה שאמר אחשורוש לאסתר (אסתר ז ה) מי הוא זה אשר מלאו לבו וכו', והרי הוא מכרם להמן באומרו (שם ג יא) הכסף נתון לך וכו', איך עשה עצמו כאילו לא ידע את עם ישראל. גם קשה מה לו להמן שנבעת מלפני המלך (שם ז ו), ולא השיבו אתה מכרתם לי ברצונך הטוב.

גם קשה מה שאמר הכתוב (שם ד א) ומרדכי ידע את כל אשר נעשה, מה ידע מרדכי, דבר הגלוי לכל העמים וכרוזא קרא בחיל להיות עתידים, גם והדת נתנה בשושן הבירה. ואמרו רבותינו ז"ל^נ שידע הנעשה בשמים מענין החתימה של הגזירה שהיה בטיט ולא בדם ויש תיקון. אמנם לפי הפשט צריך להבין זה.

גם מה היה מבוכה זו של שושן (שם ג טו), הרי הכל שמחים במפלתם של ישראל, גם למה אמר (שם ד ג) שבכל מדינה ומדינה אבל גדול ליהודים וכו', לא כן בשושן הבירה, ואדרבה הם היו עיקר בצרה זו.

גם הדבר קשה מאד אומרו (שם ח ח) ואתם כתבו על היהודים כטוב וכו' כי כתב וכו' אין להשיב, הרי זה נתינת טעם לפגם, כי מה יועיל להם כתבם זה אחר שאין להשיב כתב הראשון, ומה גם איך השיבוהו הם להעביר רעת המן הרי אין להשיב. גם קשה מה זה

בלבם היו ידי משה למעלה וגבר ישראל, וכשלא היו מהרהרים וגבר עמלק, הרי ראה וידע ה' מה בלבם.

והנה תמיד בא עמלק על ישראל בתביעת משפט על חטאתם אשר עשו, ובפרט דבר תורה ומחלוקת, וכן אמר המן למלך (אסתר ג ח) ישנו עם אחד מפורד ומפורד, ירצה, כיון שהם בפרוד ביניהם ומחלוקת נוכל להם, גם ישנו להם מן התורה והמצוות כמו שאמרו רבותינו ז"ל^נ ישנו מן התורה והמצוות.

וכן הרופא מובהק זה מרדכי ידע את כל אשר נעשה על רפיון התורה כמו במדבר, ולפיכך בא עליהם עמלק גם המן, לכן היה מרדכי עוסק בתורה עם כ"ב אלף תלמידים כמו שאמרו רבותינו ז"ל^נ, גם אסתר אמרה למרדכי (שם ד טז) לך כנוס את כל היהודים וכו', ירצה, הנה דבר הפרוד גרמא בנוקין זאת, צריך לכנסם ויהיו כלם כאיש אחד.

ה

ובזה נבין מה שאמרו במסכת מגילה פרק קמא"ה: ליהודים היתה אורה (אסתר ח טז), זו תורה, וכן הוא אומר (משלי ו כג) כי נר מצוה ותורה אור, ושמחה זה יום טוב, וכן הוא אומר (דברים טז יד) ושמחת בחגך, וששון זו מילה, וכן הוא אומר (תהלים קיט קסב) שש אנכי על אמרתך, ויקר אלו תפילין שבראש, וכן הוא אומר (דברים כח י) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך, ותניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש ע"כ. וקשה אומרו

נר. מגילה יג ע"ב.
נז. אסתר ט ט ד.

נח. טז ע"ב.
נט. אסתר ז יג.

למרדכי היהודי להקים דגל היהודים עוד בגלות להרוג בשונאיהם, שזה יוסיף להם משטמה רבה ושנאה גדולה בין הגוים, יותר טוב היה לצוותם כל יקומו עליהם כלל ולא יהרגו בהם.

אמנם יובן הכל במה שאמרו רבותינו ז"ל¹ אומות העולם נבואתם סתומה ושל ישראל מפורשת, כי הנה אומה"ע אמרו להיות עתידין, איני יודע אם להרוג אם ליהרג, אמנם ישראל אמרו להיות היהודים עתידין להרוג בשונאיהם. ודברים אלו קשים עד מאד, שהרי אומה"ע פירשו דבריהם דכתיב (שם ג יג) [להשמיד] להרוג (ולהשמיד) וכו' אם כן הרי בפירוש אמרו עתידים להרוג.

לכן על כרחנו אנו צריכים לומר שהיו שם ב' כתבים, אחת סתומה והב' מפורשת, הא' היתה כתובה להיות עתידים לבד, ואיני יודע אם להרוג אם ליהרג, והב' היה מפורשת להשמיד להרוג וכו'. וצורך הב' כתבים אלו, יען המן אמר למלך לאבד דתות ישראל ולהמירם שיקבלו כלם דתו אבל לא להשמיד, והוא לא כן ידמה כי אם לאבד את כל זרע ישראל, מה עשה כתב סתם אגרת אחד להיות עתידים ליום הזה, ולא פירש למה יהיו עתידים, ולמלך פירש שעתידיים יהיו להמירם על כרחם.

וזוהו שאמר (שם ג ט) אם על המלך טוב יכתב לאבדם. ומן הראוי שיאמר יכתב לאבדו לשון יחיד, כמו שהתחיל ואמר (שם פסוק ח) ישנו עם אחד מפורד ומפורד, לא אמר מפוזרים ומפורדים אלא מפוזר וכו', כן יאמר יכתב לאבדו לעם זו הנזכר בלשון יחיד, אמנם הכונה על הדתות שאמר (שם

ודתיהם שונות, דתיהם לשון רבים, אם על המלך טוב יכתב לאבדם לדתות הללו ויהיו כמונו עושים את דתי המלך, אם כן פירוש עתידים היה לאבד הדתות לא העם. וזהו שאמר (שם פסוק יא) והעם לעשות בו כטוב בעיניך, לא אמר להורגו או לאבדו, אלא לעשות בו בעצמו עשייה מחודשת, שימיר דתם במצור ובמצוק עד שיבאו לדתנו, והמן רצה לכתוב כתב זו סתומה להיות עתידים, ולא פירש למה יהיה דבר עתידין אם להרוג אם להמיר.

וזוהי פתשגן הכתב להנתן דת בכל עיר ועיר להיות עתידים סתם בלי פירוש, אמנם ונשלוח ספרים אל שרי עיר ועיר מיד המשנה למלך הוא המן, דעו לכם שפירוש דברים אלו שמעתי מפי המלך שהוא להיות עתידים להשמיד וכו'. לכן העיר שושן נבוכה, כי לא ידעו מה פירוש עתידים זה, היו נבוכים לאיזה דבר יתעתדו, אבל בכל מדינה ומדינה וכו' מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע אבל גדול ליהודים (שם ד ג), לפי ששם נודע הדבר בפירוש המן אל שרי עם ועם.

וזוהו שאמר הכתוב (שם) דבר המלך ודתו מגיע. שהוא כפול, אמנם דבר המלך רצונו לומר אגרת הב' בהחבא לומר פירוש דבר המלך, אך לא היה בכרוזא קרא בחיל כי אם עתידין, זהו שאמר ודתו, ירצה, הכרזה, וזהו שאמר פתשגן הכתב להנתן דת וכו' להיות עתידים וכו', ולא פירש עתידים זה למה, אמנם ונשלוח ספרים אל שרי עם וכו' להשמיד וכו' שזהו כונת עתידין, אבל בשושן לא היה כל כך אבל גדול ליהודים כי לא פורש עתידין זה מהו.

אפשר דקאמר אורה זו תורה, יען כונת המלך היתה להמיר דתם, כמו שאמר ודתייהם שונות וכו', יכתב לאבדם לדתות, עתה היתה להם תורה ונתבטלה הגזרה.

1

אמנם עדיין צריכים אני למודעי אומרו^{סא} יום טוב ומילה ותפילין, מה ענין מצות הללו עם המן, גם בכלל תורה הם שרצו להעבירם דת. אם לא נאמר כפירוש רש"י ז"ל^{סב} שגזר עליהם המן לבטל מהם מצות אלו, תלמוד תורה ומילה ויום טוב ותפילין.

וטעם הדבר למה בחר המן לבטל מצות אלו, יען התורה מבטלת כחו של עשו אביו, כי הקל קול יעקב אז אין הידים ידי עשו, וכן עמלק אביו לא בא כי אם על רפיון תורה. גם יום טוב רצה לבטל, יען אמר למלך אחשורוש מפקי ליה לכוליה שתא בשה"י פה"י^{סג} שבת היום פסח היום. גם מילה על שזכותם מצלת האדם בעולם הזה ובעולם הבא^{סד}. גם עשו אביו שנא דם ברית קדש כמו שאמר הכתוב (יחזקאל לה ו) אם לא דם שנאת, ואמרו רבותינו ז"ל^{סה} וכי עשו שונא את הדם וכו' אלא שנא דם ברית, וכן עמלק היה חותך המילה וזורקה כלפי מעלה ואומר טול מה שבחרת^{סו}, לכן רצה המן לבטלה. וכן תפילין כתיב בהו (דברים כח י) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך, רצה לבטל מהם היראה זו. והיינו טעמא דמילה, שבני ישראל כל רואיהם יכירום שהם זרע ברך ה' חותמו של מלך עליהם ועבד מלך מלך^{סז}, לכן גזר עליהם גזירות אלו.

זהו שאמר ומרדכי ידע את כל אשר נעשה. ירצה, ידע דבר הזיוף בב' כתבים אלה, שעל ידי כן יוכל להפילו כמו שהיה אחר כך, וזהו שאמר (שם ד ח) ואת פתשגן כתב הדת אשר נתן בשושן [להשמידם] נתן לו להראות את אסתר וכו', כדי שעל ידי כן יבטל מחשבת המן. זהו שאמר המלך מי הוא זה וכו' אשר מלאו לבו לעשות כן, לא זאת היתה כונתי כי אם להשמידם להמיר דתם, וגם המן נבעת שנתגלה זיופו לכתוב אחרי המלך להרוג ולאבד.

זהו שאמר ואתם כתבו על היהודים כטוב בעיניכם כי כתב אשר נכתב וכו'—אין להשיב. ירצה, עשו באופן לפרש האגרת ראשונה שנכתב בה להיות עתידים וכו', תפרשו פירוש עתידים ליהרג הקמים על היהודים, לכן הוכרח מרדכי לכתוב יהרגו בשונאיהם, כדי שיבא על נכון הכתב ראשון להיות עתידין לא נודע פירוש, עתה מפרשים להיות עתידים להרוג בשונאיהם.

זהו שאמר (שם פסוק יג) פתשגן הכתב להנתן דת גלוי לכל העמים ולהיות היהודים עתידים. היה לו לומר להיות היהודים וכו', מאי ולהיות בוא"ו, אמנם הכונה היא שכבר גלוי לכל העמים מה שאמר המלך עתידים ולא פירש דבריו, עתה מפרשו ולהיות היהודים עתידין להרוג בשונאיהם, נמצא כתב אשר נכתב בשם המלך במקומו עומד אין להשיב. זהו מה ששמעתי ממורי הרב זלה"ה בשם החכם השלם כמה"ר יוסף טייטאצק זלה"ה. בזה

סא. מגילה טז ע"ב, ע"י תחלת אות ה.

סב. שם, בד"ה זו מילה.

סג. מגילה יג ע"ב.

סד. ע"י ב"ר מח ח, לעת"ל אברהם יושב על פתח גיהנם

ואינו מניח אדם מהול מישראל לירד לתוכה.

סה. שם סג יג.

סו. תנחומא תצא ט.

סז. ע"י פרשת לך דף שו.

שניתוסף להם יום טוב זה מחדש, כמו שאמרו רבותינו ז"ל^א שהמן אמר מפקי ליה לכוליה שתא בשעה"י פה"י שבת היום פסח היום, אמר הקב"ה אני נותן להם יו"ט אחר על מפלתו של המן הוא פורים.

וששון זו מילה כמו שאמר הכתוב שש אנכי על אמרתך. הנה לפנינו נפרש פסוק (טז) ויאמר כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק מדור דור, שעל אשר שלח ידו בכס יה היא המילה שהיה חותך וזורק כלפי מעלה ואומר טול מה שבחרת, אם כן היא עשתה מלחמה עם המן הרשע שיזכר עון אבותיו אל ה' למחות את שמו מתחת השמים, לכן ששו ושמחו בה, לכן קראה עתה ששון על שמחתם במילה שנלחם עם המן.

ויקר אלו תפילין שבראש. שעתה נתקיים יקדם והדרם, כי נפל פחדם על כל העמים ורבים מעמי הארץ מתיידיים, ומה שעד עתה נחשבו לנבלי חרש עתה בא להם יקר התפילין. גם אפשר שהתפילין עצמן לא היו מניחין, מפני פחדם כל יכירום רואיהם שהם זרע ישראל ויהרגום, לכן היו מתנכרים בחוצות ולא היו לובשין תפילין שבראש מפני פחדם, כמו שאמרו רבותינו ז"ל^ב שהיו אומרים ליהודי למחר אני חונקך וכו'^ג, אם כן לא היו מראים את עצמן שהם ישראל בתפילין, ובפרט הולכי דרכים, עתה היה בראשם יקר תפארת התפילין בלי פחד, ונתקיים בהם וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך, אלו תפילין שבראש.

אך קשה לזה מה שאמרו רבותינו ז"ל^ד ויעבר מרדכי (אסתר ד יז), שעבר יום טוב ראשון של פסח בתענית, הרי לא היה להם יום טוב. גם אמרו רבותינו ז"ל^ה שמרדכי היה עוסק בתורה עם כ"ב אלף תלמידים, והוא פרסום גדול ואיך מלאו לבו לעשות כן, גם המן למה לא העליל עליו בדבר לאמר מדוע אתה עובר את מצות המלך^ו שגזר שלא יעסקו בתורה.

והנראה לפרש שהוקשה לרבותינו ז"ל שפסוק זה מיותר, שהרי אמר (שם ח יז) ובכל מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע שמחה וששון ליהודים משתה ויום טוב, אם כן למה חזר לומר (שם פסוק טז) ליהודים היתה אורה וכו', ואם הכונה לחדש אורה ויקר שלא נזכר למעלה, אם כן היה לו לומר בפסוק אורה ויקר ולא יכפול הדברים.

לכן פירשו אורה זו תורה וכו', לכן לא אמרו בפסוק אחד כדי שלא נבין לומר שיצאו מאפילה לאורה וממות לחיים, אלא אורה זו תורה, והכונה שרצה המן להעבירם על דת, ועתה קיימו תורתם. או שעתה החזיקו ידם ללמוד תורה, יען זכרו את דבר עמלק שבא על רפיון תורה, גם על מה אבדה הארץ על עזבם את תורת (ירמיה ט יא), ועל ידי כן גלו מארצם ובאו לידי המן, לכן החזיקו בתורה ולמדו תורה לבטל כחו, שבזמן שקול יעקב מצפצף בבתי כנסיות אין הידים ידי עשו. גם יום טוב ביטלו שעשו תענית ביום טוב הראשון של פסח, ועתה עשו יו"ט שאר הימים בשמחה אחר שנתלה המן ממחרת הפסח. גם אפשר לפרש יום טוב, על פורים

סח. מגילה טו ע"א.

סט. אסתר"ר ט ד.

ע. שם ז יב.

עא. שם ז כה.

עב. ז"ל המדרש: היה אחד מישראל יוצא לשוק ומבקש ליקח ליטרא בשר או אגודה של ירק, היה הפרסי חונקו ואומר לו למחר אני הורגך ומזכו את ממנוך, הה"ד והעיר שושן נברכה.

ואפשר לומר עוד באומרו אורה זו תורה, יען עתה קיימו מה שקיבלו כבר^{עג}, שהיה להם מודעא רבה לאורייתא שכפה עליהם ההר כגיגית וכו', ועתה קיימו מה שקבלו בסיני, אם כן עד עתה לא היה להם תורה, ועתה נתקיימה התורה בידם וקבלוה מרצונם הטוב, זהו שאמר ליהודים היתה אורה זו תורה, שקיבלו עתה בלי כפייה.

ז

אמנם צריך לתת טעם לשבח, למה עד עתה לא קבלו התורה מרצונם וקיימו מה שקבלו בכל הנסים שעשה להם הקב"ה, בימי חזקיה וסנחריב וסיסרא וכל הגלחמים אתם, הלא דבר הוא.

והנה באיכה רבתי^{עז} אמרו רבותינו ז"ל, וז"ל: כי לא ענה מלכו ויגה בני איש (איכה ג לג), בשני מקומות פעלו ישראל, באחד פעלו בפיהם ולא בלבם, ובאחד פעלו בלבם ולא בפיהם, ואלו הם סיני ובבל, בסיני פעלו בפיהם ולא בלבם, והה"ד (תהלים עח לו) ויפתוהו בפיהם וכו', ובבבל פעלו בלבם ולא בפיהם, הה"ד כי לא ענה מלכו, אמר הב"ה יבא פה שבסיני ויכפר על פה שבבבל, ויבא לב שבבבל ויכפר על לב שבסיני, אף על פי כן ויגה בני איש, הביא עליהם איש צר ואויב זה המן והגה את מכתן, עכ"ל. ולבא^ע אל הבנתו נדקדק.

א. מה הוקשה לו בפסוק כי לא ענה וכו' שבא לדורשו.

עג. שבת פח ע"א.

עד. ג כ.

עה. ע"י לעיל דף קכח הערה פד.

ב. אומרו אמר הב"ה יבא פה וכו', היכן נרמזו בכתוב דברים אלו שאמר הקב"ה.

ג. אומרו יבא פה וכו', וכי הקב"ה לוקח שוחד, הרי אמרו רבותינו ז"ל^{עז} אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד אפילו שוחד מצות, ואיך יכפר פה שבסיני על פה שבבבל, ומה גם אם אותו הפה הוא קול ושוברו עמו שלבם לא נכון עמו, וגם הלב שבבבל הפה מקלקלו, אם כן איך יכפר להם כיון שהיה דבר עבירה שם משותף עמו.

ד. וכי לא פעלו ישראל במקום אחר בלב טוב אלא שם בבבל ולא עבדוהו בלב שלם, ולמה לא כיפר להם על לב שבסיני אלא עתה.

ה. אחר שכיפר להם פה שבסיני על פה שבבבל, למה הביא עליהם איש צר ואויב זה המן, הרי נתכפר עונם בפה שבסיני.

אמנם יוכן הדבר במה שאמרו רבותינו ז"ל^{עז} בפסוק (יחזקאל ט א) קרבו פקודות העיר, בחרבן הבית ששם נפקד עליהם עון העגל, שנאמר (להלן לב לד) וביום פקדי ופקדתי. והעגל היו מחשבין אותו לעשותו בסיני בעת ראותם פני שור במרכבה, כמו שאמר הכתוב (לעיל ג ז) ראה ראיתי וכו', אמר הב"ה למשה אתה רואה ראייה אחת ואני רואה שתי ראיות וכו', שמחמת ראייתם במרכבה יעשו העגל^{עז}, וכן הוא אומר ויפתוהו בפיהם וכו' ולבם לא נכון עמו, גם בעת אומרים נעשה ונשמע היו מחשבין לעשות העגל.

וידוע שגם בשעת מעשה העגל לא היה בידם עון אשר חטא, שמוכרחים

עז. איכ"ר ב ג.

עז. ע"י לעיל דף רסב הערה מר.